

Piecas svarīgākās atziņas par iekļaujošo izglītību

Teorijas izmantošana praksē

Inclusive Education in Europe

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

PIECAS SVARĪGĀKĀS ATZIŅAS PAR IEKĻAUJOŠO IZGLĪTĪBU

Teorijas izmantošana praksē

Eiropas speciālās un iekļaujošās izglītības aģentūra

Eiropas speciālās un iekļaujošās izglītības aģentūra (turpmāk – Aģentūra; iepriekš saukta par Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūru) ir neatkarīga un pašregulējoša organizācija, kuru atbalsta Aģentūras dalībvalstis un Eiropas iestādes (Komisija un Parlaments).

Šīs publikācijas finansējumam ir saņemts Eiropas Komisijas atbalsts. Šajā publikācijā ir atspoguļots vienīgi autora viedoklis, un Komisija neuzņemas atbildību par publikācijā ietvertās informācijas iespējamo izmantošanu.

Šajā dokumentā atspoguļotie kādas konkrētas personas viedokļi var nesakrist ar Aģentūras, tās dalībvalstu vai Komisijas oficiālajiem viedokļiem. Komisija neuzņemas atbildību par šajā dokumentā ietvertās informācijas iespējamo izmantošanu.

Redaktore: Viktorija Soriano (Victoria Soriano), Aģentūras darbiniece

Dokumentu ir atļauts citēt, skaidri norādot informācijas avotu. Uz šo ziņojumu ir jāatsaucas šādi: Eiropas speciālās un iekļaujošās izglītības aģentūra, 2014. gads. *Piecas svarīgākās atziņas par iekļaujošo izglītību. Teorijas izmantošana praksē.* Odense, Dānija: Eiropas speciālās un iekļaujošās izglītības aģentūra

Lai nodrošinātu plašāku pieejamību, šis ziņojums ir pieejams 22 valodās un pilnībā rediģējamā elektroniskā formātā, kam var piekļūt Aģentūras tīmekļa vietnē: www.european-agency.org

ISBN: 978-87-7110-529-2 (elektroniskā versija)

ISBN: 978-87-7110-507-0 (iespiedversija)

© European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2014. gads

Sekretariāts
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Tālr.: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Briseles birojs
Rue Montoyer 21
BE-1000 Brisele, Beļģija
Tālr.: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org

SATURS

PREAMBULA.....	5
KOPSAVILKUMS.....	6
PĒC IESPĒJAS AGRĀK.....	8
Ievads.....	8
Agrīna iejaukšanās	8
Agrīna noteikšana un vērtēšana.....	9
Agrīns atbalsts	9
Pārejas plānošana.....	10
IEKĻAUJOŠA IZGLĪTĪBA SNIEDZ IEGUVUMUS IKVIENAM	11
Ievads.....	11
Iekļaujoša izglītība kā pieeja visu izglītojamo mācību sasniegumu paaugstināšanai.	12
„Tas, kas noder skolēniem ar speciālām vajadzībām, noder visiem skolēniem”.....	13
Progresu uzraudzība.....	14
AUGSTI KVALIFICĒTI PROFESIONĀĻI.....	16
Ievads.....	16
Sākotnējā izglītība un tālākizglītība	16
Iekļaujošu skolotāju un citu profesionāļu profili	17
Pieejas attiecībā uz pieņemšanu darbā	17
Pozitīva attieksme.....	18
Tīklu veidošana un koordinācija.....	18
ATBALSTA SISTĒMAS UN FINANSĒJUMA MEHĀNISMI.....	20
Ievads.....	20
Atbalsta sistēmas un finansējuma mehānismi	20
<i>Agrīnā iejaukšanās.....</i>	<i>21</i>
<i>Iekļaujoša izglītība un prakse mācību klasēs.....</i>	<i>22</i>
<i>Profesionālā izglītība un apmācība.....</i>	<i>22</i>
<i>Informācijas un komunikāciju tehnoloģijas (IKT).....</i>	<i>23</i>
UZTICAMI DATI.....	26

Ievads.....	26
Izglītojamo tiesību uzraudzība	27
Iekļaujošu izglītības sistēmu efektivitātes uzraudzība	29
TURPMĀKĀ RĪCĪBA.....	33
BIBLIOGRĀFIJA	34

PREAMBULA

Eiropas speciālās un iekļaujošās izglītības aģentūra (turpmāk – Aģentūra) 2013. gada novembrī rīkoja starptautisku konferenci, kas sekmēja atklātas debates par iekļaujošu izglītību. Debatēs piedalījās visas attiecīgās ieinteresētās puses, proti, lēmumu pieņēmēji, pētnieki un praktiķi, kā arī personas ar funkcionāliem traucējumiem un viņu ģimenes.

Apspriežot iekļaujošu izglītību, ir jārunā arī par atšķirībām, proti, par to, kā risināt atšķirības skolās, mācību klašu telpās un izglītības programmā kopumā. Pašreizējās debates vairs nav par to, kas ir iekļaušana un kādēļ tā ir vajadzīga; galvenais jautājums ir, kā var panākt iekļaušanu. Kā panākt virzību valsts līmenī, kā īstenot piemērotus politikas pasākumus reģionālā un vietējā līmenī, kā skolotājiem vislabāk risināt atšķirības mācību klašu telpās – tādi bija galvenie konferencē apspriestie jautājumi.

Šajā dokumentā ir aprakstītas piecas svarīgākās atziņas, ko konferences gaitā izklāstīja Aģentūra un ko apsprieda grupās. Dalībnieki tika aicināti apspriest un sniegt savus komentārus par turpmāk uzskaitītajām piecām atziņām:

- *Pēc iespējas agrāk*: agrīnas noteikšanas un iejaukšanās, kā arī proaktīvu pasākumu pozitīvā ietekme.
- *Iekļaujoša izglītība sniedz ieguvumus ikvienam*: iekļaujošas izglītības pozitīvā ietekme uz izglītības un sociālo jomu.
- *Profesionāļi ar augstu kvalifikāciju*: ir svarīgi, lai būtu pieejami profesionāļi, it sevišķi skolotāji, ar augstu kvalifikāciju.
- *Atbalsta sistēmas un finansējuma mehānismi*: nepieciešamība pēc stabilām atbalsta sistēmām un ar tām saistītajiem finansējuma mehānismiem.
- *Uzticami dati*: datu būtiskā nozīme, kā arī to izmantošanas ieguvumi un ierobežojumi.

Šīs atziņas rezumēti apraksta būtisku daļu no Aģentūras paveiktā darba pēdējā desmitgadē un aptver aktuālus iekļaujošas izglītības jautājumus.

Aģentūra vēlas pateikties visiem konferences dalībniekiem par viņu ieguldījumu un šīm svarīgajām debatēm veltīto laiku.

Pērs Č. Gunvals (Per Ch Gunnvall)

Priekšsēdētājs

Kors Dž. Meijers (Cor J.W. Meijer)

Direktors

KOPSAVILKUMS

Starptautiskā konference ir kalpojusi par lietderīgu platformu iekļaujošas izglītības analizēšanai un apspriešanai no dažādām perspektīvām, iesaistoties visām attiecīgajām ieinteresētajām pusēm.

Konferences pamattēmas ietvēra jautājumus, kā tikt galā ar atšķirībām; kā atbalstīt izglītojamos, skolotājus un ģimenes; kā gūt labumu no atšķirībām izglītībā; kā īstenot piemērotus pasākumus; un kā vislabāk veikt ieguldījumus.

Aģentūra uzsvēra piecas atziņas, kas tika padziļināti apspriestas, nonākot pie turpmākiem apsvērumiem un darbībām.

Dalībnieki ierosināja vairākus apsvērumus un priekšlikumus darbībām saistībā ar šīm atziņām:

- *Pēc iespējas agrāk*: visiem bērniem ir tiesības saņemt vajadzīgo atbalstu pēc iespējas agrāk un kad vien vajadzīgs. Tam ir nepieciešama dienestu savstarpēja koordinācija un sadarbība, ko vada viens no šādiem dienestiem. Iesaistītajām ieinteresētajām personām ir jānodibina patiesa savstarpēja saziņa, lai tās spētu saprast cita citu un lai cita citai varētu sniegt informāciju. Galvenās ieinteresētās puses ir vecāki.
- *Iekļaujoša izglītība sniedz ieguvumus ikvienam*: iekļaujošas izglītības mērķis ir nodrošināt kvalitatīvu izglītību visiem izglītojamiem. Lai panāktu, ka skola ir iekļaujoša, ir vajadzīgs visas kopienas atbalsts, sākot no lēmumu pieņemējiem līdz galalietotājiem (izglītojamiem un viņu ģimenēm). Visos līmeņos ir vajadzīga sadarbība, un ieinteresētajām personām jābūt redzējumam par ilgtermiņa rezultātiem, proti, par tiem jauniešiem, kādus „izaudzinās” skola un kopiena. Ir vajadzīga terminoloģijas, attieksmes un vērtību maiņa, atspoguļojot daudzveidības un vienlīdzīgas līdzdalības pievienoto vērtību.
- *Augsti kvalificēti profesionāļi*: lai skolotāji un citi izglītības profesionāļi būtu gatavi iekļaušanai, ir nepieciešamas visu apmācības aspektu – apmācību programmu, ikdienas prakses, pieņemšanas darbā, finanšu jomas utt. – izmaiņas. Nākamās paaudzes skolotājiem un izglītības profesionāļiem ir jābūt gataviem pildīt skolotāja/izglītotāja funkciju visiem izglītojamiem; viņiem jāapgūst ne tikai kompetences, bet arī ētiskās vērtības.
- *Atbalsta sistēmas un finansējuma mehānismi*: ne jau finansēs, bet gan efektivitātes un panākumu novērtējumā ir meklējami labākie finansējuma rādītāji. Ir būtiski apsvērt rezultātus un attiecināt tos uz to sasniegšanā ieguldītajiem centieniem. Tas ir saistīts ar sistēmu efektivitātes uzraudzību un novērtēšanu, lai finanšu līdzekļus varētu izmantot sekmīgu pieeju īstenošanai. Stimulu struktūrām būtu jāparedz lielāka finansiālā atbalsta pieejamība, ja

izglītojamiem tiek nodrošināta iekļaujoša vide, kā arī lielāka uzsvara likšana uz rezultātiem (ne tikai akadēmiskajiem).

- *Uzticami dati*: jēgpilnu, kvalitatīvu datu vākšanai ir vajadzīga sistēmiska pieeja, kas ietver izglītojamo, ievietošanas izglītības iestādē, skolotāju un resursu piešķiršanas jautājumus. Dati, kas attiecas uz izglītojamo ievietošanu izglītības iestādē, ir lietderīgs un vajadzīgs sākumpunkts, taču tas ir jāpapildina ar pārskatāmiem datiem par sistēmas rezultātiem un ietekmi. Datus par izglītojamo rezultātiem – par iekļaujošas izglītības ietekmi – ir daudz grūtāk vākt, un tie bieži nav iekļauti valstu datu apkopojumos.

Visbeidzot, diskusiju galvenos rezultātus var rezumēt šādi: iekļaujošas izglītības plānošana un īstenošana ir process, kas skar visu izglītības sistēmu un visus izglītojamus; taisnīgums un kvalitāte nav nošķirami; iekļaujoša izglītība ir jāaplūko kā jēdziens, kurš nemitīgi attīstās un kurā aizvien lielāku nozīmi gūst ar daudzveidību un demokrātiju saistīti jautājumi.

PĒC IESPĒJAS AGRĀK

Ievads

Atziņa „pēc iespējas agrāk” pirmkārt attiecas uz iejaušanos agrīnā bērna dzīves posmā. Tas arī ietver daudzus citus nozīmīgus elementus, piemēram, iejaušanos tiklīdz tiek konstatēta tāda vajadzība, agrīnas vērtēšanas ieviešanu, vajadzīgā atbalsta nodrošināšanu pēc iespējas agrāk un pārejas posmu no viena izglītības posma uz nākamo un uz nodarbinātību sagatavošanu un plānošanu.

Lai gan Aģentūras dažādo projektu ietvaros priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas gadījumu skaita samazināšanās nav analizēta, to skaita samazināšanai ir vajadzīgi labi izstrādāti politikas virzieni un prakses attiecībā uz agrīnu noteikšanu, kā arī agrīnu un efektīvu atbalstu.

Agrīna iejaušanās

Aģentūras 2011. gadā organizētā Eiropas parlamentārās noklausīšanās pasākuma laikā jaunieši pauda šādu viedokli: „iekļaušana sākas bērnudārzā” (Eiropas Aģentūra, 2012. g. a, 14. lpp.); „Dažādība ir pozitīva; ir svarīgi sagatavot cilvēkus jau pašā sākumā darbam ar bērniem, veidojot labāku paaudzi” (sk. turpat, 29. lpp.).

Aģentūras 2010. gada ziņojumā „Agrīnā iejaušanās. Progress un attīstības tendences, 2005.–2010. gads” agrīna iejaušanās ir definēta šādi:

„Agrīnā iejaušanās ir pakalpojumu/pakalpojumu dienestu kopums agrīnā vecuma bērniem un viņu ģimenēm, kas tiek nodrošināts pēc viņu pieprasījuma, noteiktā bērna dzīves laikā un aptver jebkuras darbības, kad bērnam ir nepieciešams īpašs atbalsts: lai nodrošinātu un uzlabotu viņa/viņas personīgo attīstību; lai stiprinātu ģimenes kompetences; un lai veicinātu ģimenes un bērna sociālo iekļaušanu” (Eiropas Aģentūra, 2010. g., 7. lpp.).

Starp dažādajiem elementiem, kas norādīti kā ar agrīno iejaušanos saistīti elementi, jāuzsver pieejamība, proti:

„agrīnās iejaušanās kopējais mērķis ir, lai atbalsts tiek nodrošināts visiem bērniem un ģimenēm, kurām tas nepieciešams, pēc iespējas agrāk. Šī ir visu valstu vispārēja prioritāte, lai kompensētu reģionālās atšķirības attiecībā uz resursu pieejamību un lai garantētu, ka bērni un ģimenes, kas griežas pēc atbalsta, var saņemt vienādas kvalitātes pakalpojumus” (sk. turpat, 7.–8. lpp.).

Agrīno iejaušanos aplūkoja arī projekta „Multikulturāla daudzveidība un speciālo vajadzību izglītība” ietvaros, proti:

„Skaidras sava darba prioritātes izteica skolotāji un speciālisti no atbalsta centra. Tās ietvēra: agrīnās iekļaušanās augstu prioritāti; nepieciešamību strādāt ar vecākiem” [cita starpā] (Eiropas Aģentūra, 2009. g. a, 55. lpp.).

Agrīna noteikšana un vērtēšana

Aģentūras ziņojumā „Mācību sasniegumu vērtēšana iekļaujošā mācību vidē. Galvenie politikas un prakses jautājumi”, ir sniegts šā svarīgā aspekta plašs apraksts. Ziņojumā sacīts, ka:

„Skolēnu, kuriem iespējamās speciālās izglītības vajadzības, sākotnējai vērtēšanai ir divi varbūtēji mērķi:

- *identifikācija, kas saistīta ar oficiālu lēmumu „atzīt” skolēna speciālās izglītības vajadzības, kam nepieciešami papildus resursi, lai atbalstītu skolēnu mācību procesā;*
- *informācijas sniegšana mācību programmu apgūšanai gadījumos, kad vērtēšanas uzmanības centrā ir skolēna pozitīvie mācību sasniegumi vai arī nespēja apgūt mācību vielu dažādās izglītības procesa jomās. Šādu informāciju bieži lieto formatīvā veidā – iespējams, lai uzsāktu veidot Individuālos mācību plānus (IMP) vai cita veida dokumentu, bet nekad kā vienīgo pamatzināšanu vērtēšanu” (Votkinsa (Watkins), 2007. g., 22. lpp.).*

„Sākotnējo vērtēšanu veic daudznazaru speciālistu komandas kopā ar vispārīzglītojošo skolu skolotājiem, vecākiem un skolēniem, kas piedalās procesā kā pilntiesīgi partneri” (sk. turpat, 38. lpp.).

Agrīnas vērtēšanas, kurai seko agrīna iekļaušanās, nozīme tika uzsvērtā arī Aģentūras ziņojumā „Multikulturāla daudzveidība un speciālo vajadzību izglītība” (2009. g. a), kā arī Aģentūras ziņojuma „Iekļaujošas izglītības politikas ieviešanas plānošana” (MIPIE) (2011. g. a) secinājumos.

Agrīns atbalsts

Lielākā daļa Aģentūras ziņojumu attiecas uz agrīna atbalsta nozīmi un ieguvumiem.

Projektā „Iekļaujoša izglītība un prakse mācību klašu telpās” ir norādīts, ka:

„Kritēriji, kas būtu jāpiemēro, piedāvājot skolēniem speciālus daļlaika pakalpojumus, paredz, ka šādiem pakalpojumiem jābūt: 1) pēc iespējas agrīnākiem; 2) pēc iespējas elastīgākiem (ja viena pieeja nenodrošina rezultātu, jāizvēlas cita); 3) pēc iespējas „vieglākiem” (bez negatīvas blakusietekmes); 4) pēc iespējas tuvākiem (tādēļ vēlams, lai tie būtu pieejami vispārīzglītojošajās mācību klasēs un vispārīzglītojošajās skolās); un 5) pēc iespējas īslaicīgākiem” (Eiropas Aģentūra, 2003. g., 16. lpp.).

Ziņojumā „*Skolotāju izglītība iekļaušanai Eiropas valstīs. Izaicinājumi un iespējas*” ir norādīts, ka:

„Ieguldījums agrīnajā bērnu izglītībā un arvien iekļaujošākā izglītības sistēmā, iespējams, piedāvās efektīvāku resursu izlietojumu, nekā īstermiņa iniciatīvas, kuru mērķis ir „aizpildīt plaisas” vai atbalstīt noteiktas marginālas grupas” (Eiropas Aģentūra, 2011. g. b, 77. lpp.).

Pārejas plānošana

Dažādajos Aģentūras projektos par pāreju īpaša uzmanība vērsta uz nepieciešamību izstrādāt agrīnu plānu, lai pārietu no viena izglītības posma uz nākamo, kā arī no izglītības uz nodarbinātību (2002. g. a, 2002. g. b, 2006. g. un 2013. g.).

Ziņojumā „*Pāreja no skolas uz nodarbinātību. Galvenie principi un ieteikumi politikas veidotājiem*” ir uzsvērts, ka valstīm ir „jānodrošina pārejas plānu izstrāde pietiekami agrīni studenta izglītošanās laikā, nevis tikai obligātās izglītības beigās” (Eiropas Aģentūra, 2002. g. a, 5. lpp.).

Saistībā ar Aģentūras darbu pie šā jautājuma, proti, „*Individuālie pārejas plāni*”:

„šķiet, ka pāreja uz nodarbinātību ir daļa no ilgstoša un sarežģīta procesa, kas ietver visus cilvēka dzīves posmus un kas ir jāpārvalda pēc iespējas piemērotākā veidā. Sekmīga vispārējā pārejas procesa galvenie mērķi ir „laba dzīve ikvienam” un „labs darbs ikvienam”. Pakalpojumu veidi vai skolu vai citu izglītības iestāžu struktūra nedrīkstētu traucēt vai kavēt šāda procesa īstenošanu” (Eiropas Aģentūra, 2006. g., 8. lpp.).

Noslēgumā jānorāda, ka agrīnas iejaukšanās galvenais mērķis ir nodrošināt pamatotas un pozitīvas darbības, lai veicinātu bērna attīstību agrīnā vecumā, ģimenes iesaistīšanos, dzīves kvalitāti, sociālo iekļaušanu un sabiedrības bagātināšanu. Jāpatur prātā, ka atbalsta pakalpojumi ir noteikti vajadzīgi dažiem cilvēkiem, bet ieguvumus tie sniedz pilnīgi visiem. Visiem bērniem ir tiesības saņemt atbalstu, kad vien tas ir vajadzīgs. Tam nepieciešama koordinēta pieeja visās nozarēs un efektīva sadarbība starp visām ieinteresētajām personām.

IEKĻAUJOŠA IZGLĪTĪBA SNIEDZ IEGUVUMUS IKVIENAM

Ievads

Eiropā un plašākā starptautiskā līmenī aizvien vairāk tiek atzīts, ka virzība uz iekļaujošu politiku un praksi izglītības jomā ir absolūti nepieciešama. *Padomes secinājumos par izglītības un apmācības sociālo dimensiju* ir norādīts, ka: „Visi skolēni gūst labumu no tādu nosacījumu izveidošanas, kas nepieciešami veiksmīgai to audzēkņu iekļaušanai, kuriem ir īpašas vajadzības” (Eiropas Savienības Padome, 2010. g., 5. lpp.).

Eiropas Kopienu Komisijas Zaļajā grāmatā „Migrācija un mobilitāte” ir uzsvērts, ka:

„Skolām jābūt galvenajām iestādēm integrētas sabiedrības izveidē, jo tieši tur jauniešiem no migrantu kopienām ir iespēja iepazīties ar uzņēmējas valsts kopienu un iemācīties cienīt citam citu ... valodu un kultūru daudzveidība var būt ļoti vērtīgs līdzeklis skolām” (Eiropas Kopienu Komisija, 2008. g., 1. lpp.).

Apvienoto Nāciju Organizācijas Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija (UNESCO) (2009. g.) skaidri norāda, ka iekļaujoša izglītība ir taisnīguma jautājums un tādēļ arī kvalitātes aspekts, kas skar visus izglītojamos. Saistībā ar iekļaujošu izglītību ir uzsvērti trīs jautājumi, proti, iekļaušana un kvalitāte ir abpusējas; piekļuve un kvalitāte ir saistītas un savstarpēji pastiprinošas; un kvalitāte un taisnīgums ir galvenie aspekti iekļaujošas izglītības nodrošināšanā.

Vairāki Aģentūras projekti arī ir akcentējuši šo jautājumu. Ziņojumā par Aģentūras konferenci „*Visu izglītojamo mācību sasniegumu paaugstināšana*” (RA4AL) (Eiropas Aģentūra, 2012. g. c) ir uzsvērts, ka ir pieaugusi ar iekļaušanas definīciju saistīto jautājumu nozīme, taču, šķiet, ka aizvien vairāk nostiprinās vispārēja pārliecība, ka ir vajadzīga uz tiesībām pamatota pieeja, lai panāktu augstāku objektivitātes un sociālā taisnīguma līmeni un lai atbalstītu nediskriminējošas sabiedrības attīstību. Tādēļ debates par iekļaušanu ir kļuvušas plašākas, pārejot no debatēm, kurās uzmanību mēdza koncentrēt uz bērnu ar speciālām izglītības vajadzībām pārvietošanu uz vispārizglītojošām skolām, uz debatēm, kurās dalībnieki cenšas rast iespēju nodrošināt kvalitatīvu izglītību un izrietošos ieguvumus visiem izglītojamiem.

Lielākam skaitam valstu virzoties uz iekļaujošas izglītības plašāku definīciju, daudzveidība tiek atzīta par „dabisku” parādību ikvienā izglītojamo grupā, un iekļaujošu izglītību var izmantot kā instrumentu mācību sasniegumu paaugstināšanai ar **visu** izglītojamo klātbūtni (piekļuvi izglītībai), līdzdalību (mācīšanās pieredzes kvalitāti) un mācību sasniegumiem (mācīšanās procesiem un iznākumiem).

Aģentūras darbs „*Galvenie principi kvalitātes veicināšanai iekļaujošā izglītībā*” (Eiropas Aģentūra, 2009. g. b) nostiprina nozīmi, kas piemīt uz izglītojamiem

vērstām/personalizētām pieejām, skolotāju vērtēšanai, kura atbalsta mācīšanos, un sadarbībai ar vecākiem un ģimenēm – tie ir izglītības kvalitātes uzlabošanas visiem izglītojamiem pamatā.

Iekļaujoša izglītība kā pieeja visu izglītojamo mācību sasniegumu paaugstināšanai

Vilkinsons (Wilkinson) un Piketa (Pickett) norāda, ka „augstāks vienlīdzības līmenis un visas sabiedrības labklājības uzlabošana ir arī pamatā valsts mācību sasniegumu standartu noteikšanai” (2010. g., 29. lpp.). Viņi uzsver, ka, ja:

„Valsts vēlas paaugstināt savu skolēnu vidējo mācību sasniegumu līmeni izglītībā, tai ir jārisina pastāvošā nevienlīdzība, kas izglītībā noved pie mācību sasniegumu stāvākas sociālās novirzes” (sk. turpat, 30. lpp.).

Apstrīdot to, ka visu izglītojamo iekļaušana kaut kādā veidā varētu kavēt augstus mācību sasniegumus, Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (ESAO, 2011. g.) parāda, ka to skolēnu pilnveidošanai, kuriem ir zemākie mācību sasniegumi, nebūt nav jānotiek uz to skolēnu rēķina, kam ir augstākie mācību sasniegumi. UNESCO ziņojuma „*Learning Divides*” [Mācīšanās robežas] (Vilms (Willms), 2006. g.) konstatējumi arī pierāda, ka augsti mācību sasniegumi skolā var iet roku rokā ar taisnīgumu un ka visaugstākā rezultativitāte parasti ir tieši tajās valstīs, kas sekmīgi paaugstina visu savu izglītojamo mācību sasniegumus (Eiropas Aģentūra, 2012. g. d).

Saskaņā ar Aģentūras RA4AL ziņojumu:

„Farela (Farrell) un viņas kolēģi (2007. g.) ... ir izskatījuši nelielu skaitu pētījumu, kas liek domāt, ka izglītojamo ar speciālām izglītības vajadzībām ievietošanai vispārizglītojošās skolās nav nekādas būtiskas negatīvas ietekmes uz visu bērnu mācību sasniegumiem, uzvedību un attieksmi. Iniciatīvas „Evidence for Policy and Practice Initiative” [Pierādījumi politikai un praksei] (Kalambuka (Kalambouka) un citi, 2005. g.) pasūtītās literatūras avotu sistemātiskas pārskatīšanas gaitā arī tika atklāts, ka kopumā nav nekādas negatīvas ietekmes uz izglītojamiem bez speciālām izglītības vajadzībām, ja vispārizglītojošās skolās tiek ievietoti izglītojamie ar speciālām vajadzībām” (Eiropas Aģentūra, 2012. g. d, 8. lpp.).

Vairākos pētījumos ir izklāstīti ieguvumi, ko iekļaušana nodrošina izglītojamiem bez funkcionāliem traucējumiem. Šie ieguvumi ietver:

„Labāku spēju novērtēt un pieņemt dažādas individuālas atšķirības un daudzveidību, cienīt visus cilvēkus, gatavību pieaugušo dzīvei iekļaujošā sabiedrībā un iespējas maksimāli labi apgūt dažādas darbības, trenējoties un mācot citus. Šāda ietekme ir aprakstīta arī nesen veikto pētījumu ietvaros,

piemēram, Beneta (Bennett) un Galahera (Gallagher) (2012. g.)” (Eiropas Aģentūra, 2012. g. d, 8. lpp.).

„Iekļaujošas izglītības vides pozitīvā ietekme uz izglītojamiem ar funkcionāliem traucējumiem ir norādīta tādos pētījumos kā Makartūrs (MacArthur) un citi (2005. g.) un De Grāfs (de Graaf) un citi (2011. g.). Tas ietver labākas sociālās attiecības un tīklus, vienaudžus kā paraugus, uzlabotus mācību sasniegumus, lielākas gaidas, plašāku sadarbību starp skolas darbiniekiem un ģimeņu labāku integrāciju kopienā” (Eiropas Aģentūra, 2012. g. d, 8. lpp.).

Papildu ieguvumi var ietvert piekļuvi plašākām mācību programmas iespējām un mācību sasniegumu atzīšanu un akreditāciju.

„Jāapsver mācīšanās „telpas” struktūras uzlabojumi un plašāku iespēju nodrošināšana izglītojamiem, lai atklātu talantus dažādās jomās ārpus akadēmiskajām mācībām” (sk. turpat, 25. lpp.).

Čepmana (Chapman) un citu veiktie pētījumi (2011. g.) bija vērsti tieši uz:

„Tādu vadību, kas veicina izglītojamo ar speciālām vajadzībām/funkcionāliem traucējumiem mācību sasniegumus, un šo pētījumu ietvaros tika norādīts, ka dažādu skolēnu klātbūtne piemērotos organizācijas apstākļos var sekmēt sadarbību un veicināt inovatīvu pieeju grupām, kuras ir grūti mācīt” (Eiropas Aģentūra, 2012. g. d, 21. lpp.).

„Tas, kas noder skolēniem ar speciālām vajadzībām, noder visiem skolēniem”

Šis paziņojums, kas tika norādīts Aģentūras publikācijā *„Iekļaujoša izglītība un prakse mācību klašu telpās”* (Eiropas Aģentūra, 2003. g., 33. lpp.), kopš tā laika ir bieži atkārtots Aģentūras darbos.

Piemēram, tajā pašā pētījumā tika uzsvērts, ka:

„Vienaudžu kopā mācīšanās vai kooperatīvā mācīšanās ir efektīva gan skolēnu izziņas, gan emocionālajos (sociāli emocionālajos) mācīšanās un attīstības aspektos. Skolēni, kas palīdz viens otram, īpaši elastīgā un labi pārdomātā skolēnu sagrupēšanas sistēmā, gūst labumu no mācīšanās kopā” (sk. turpat, 23. lpp.).

Aģentūras darbā par iekļaujošu praksi vidusskolās 2005. gadā bija uzsvērts, ka:

„Visi skolēni, ieskaitot skolēnus ar SIV, uzrāda uzlabojumu savās zināšanās, viņu darbu sistemātiski novērojot, vērtējot, plānojot un novērtējot” (Eiropas Aģentūra, 2005. g., 8. lpp.)

un ka:

„Visi skolēni gūst labumu no kooperatīvās mācīšanās: skolēns, kurš skaidro vielu citam skolēnam, apgūst informāciju labāk un uz ilgāku laiku, un tā skolēna vajadzības, kurš mācās, tiek labāk apmierinātas, ja skaidro vienaudzis, kura sapratnes līmenis ir tikai nedaudz augstāks kā skolēnam, kuram skaidro” (sk. turpat, 18.–19. lpp.).

RA4AL ziņojumā ir norādīts, ka:

„Sistēmai, kas ļauj izglītojamiem virzīties uz kopīgiem mērķiem, bet dažādos veidos, izmantojot dažādus mācīšanās un vērtēšanas veidus, jābūt iekļaujošākai un jāpaaugstina visu izglītojamo mācību sasniegumi” (Eiropas Aģentūra, 2012. g. d, 25. lpp.).

Aģentūras darbā „Mācību sasniegumu vērtēšana iekļaujošā mācību vidē” arī ir uzsvērtā nepieciešamība iesaistīt visus izglītojamos un vecākus/ģimenes gan mācīšanās, gan vērtēšanas procesā (Votkinsa (Watkins), 2007. g.).

Tajā pašā ziņojumā ir norādīts, ka ir rūpīgi jāapsver diferenciacijas process. Lai gan to var saistīt ar individualizāciju un personalizāciju, kā arī uzskatīt par veidu, kā nodrošināt konkrētākas indivīda vai grupas vajadzības, nereti tas joprojām ir vērsts uz skolotāju un nav pieeja, ko virza pats izglītojamais. Personalizācijai ir jāsākas ar visu izglītojamo vajadzībām un interesēm.

Nesen īstenotā Aģentūras projektā „i-access” [I-piekluve] ir norādīts, ka palīgtehnoloģiju vai „veicinošu tehnoloģiju” sniegtie ieguvumi nereti apliecina savu lietderību ļoti dažādiem lietotājiem. „Pieejamība nodrošina ieguvumus lietotājiem ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām, kā arī nereti var sniegt ieguvumus pilnīgi visiem lietotājiem” (Eiropas Aģentūra, 2012. g. e, 22. lpp.).

Jauniešu ar un bez funkcionāliem traucējumiem paustie viedokļi publikācijā „Jauniešu viedoklis par iekļaujošu izglītību” skaidri rezumē iekļaujošas izglītības ieguvumus visiem izglītojamiem. Kā norādīja viens no jauniešiem: „Iekļaujoša izglītība ir visiem bērniem. Normālai skolai ir jābūt tuvu pie mājām. Šāda pieredze veicina iepazīšanos ar cilvēkiem no tuvākās apkārtnes” (Eiropas Aģentūra, 2012. g. a, 11. lpp. Citi savukārt piebilda: „Skolēni ar un bez speciālajām vajadzībām var mācīties viens no otra un mainīties ar savām zināšanām”, „Tas ir labi gan mums, gan viņiem. Ir svarīgi klasē apzināties ieguvumus visiem” un „Iekļaujoša izglītība palīdz skolēniem bez traucējumiem kļūt daudz iecietīgākiem un daudz atvērtākiem” (sk. turpat, 22. lpp.).

Progresu uzraudzība

Tā kā iekļaujošās izglītības jēdziens ir paplašinājies, lai ietvertu kvalitatīvu izglītību visiem izglītojamiem, ir jārod jauni veidi, kā uzraudzīt progresu. Aģentūras darbā par indikatoriem un ziņojumā „MIPIE” [Iekļaujošas izglītības politikas ieviešanas

plānošana] (2011. g. a) ir norādīts, ka skolas līmenī datu apkopošanā varētu ņemt vērā faktoros, kas ietekmē skolas uzņemšanas stratēģiju kvalitāti, piemēram, nediskriminējoši uzņemšanas noteikumi un politikas; politikas un stratēģijas, kuras izstrādātas, lai atbalstītu izglītojamos savu vajadzību norādīšanā; vai pastāv nepārprotams politikas paziņojums pret iebiedēšanu; spēkā esošo prakses kodeksu par iekļaujošu izglītību īstenošana; darbinieku apmācības par uzņemšanas jautājumiem un par izglītojamiem draudzīgas vides skolā radīšanu; cieņpilns un uz sadarbību vērsts darbs ar izglītojamiem un ģimenēm; stratēģijas, lai palīdzētu izglītojamiem un ģimenēm aktīvi piedalīties skolas kopienā un klašu darbā; un informācijas, konsultāciju un atbalsta stratēģiju pieejamība, kā arī to ietekme uz izglītojamiem.

Noslēgumā jānorāda, ka šo paplašināto debašu par iekļaušanu pašreizējais mērķis ir nodrošināt augstas kvalitātes izglītību un tās ieguvumus visiem izglītojamiem. Laba skolas darba rezultativitāte var iet roku rokā ar taisnīgumu.

Izglītības sistēma ir sarežģīta un sadrumstalota, un tai pašlaik trūkst saskaņotas pieejas attiecībā uz iekļaujošu izglītību. Būtībā skolu direktoriem un vadītājiem, kas izolētās situācijās, iespējams, cenšas veicināt kādas izmaiņas, netiek sniegts īpaši liels atbalsts. Sistēmā pieaug daudzveidība, taču pagātnes tradīcijas ierobežo rīcību. Skolu spēja ir jāattīsta, sekmējot informētību par kontekstu, atbilstību (starp tiesību aktiem un politiku/praksi), konceptuālo skaidrību un atbalsta nepārtrauktību visām ieinteresētajām pusēm, kas mudina skolas īstenot apsteidzošu, nevis reaģējošu pieeju. Visu izglītojamo iepazīšana un agrīna iejaukšanās ļaus izveidot kvalitatīvu atbalstu visiem izglītojamiem, kuru var uzskatīt par vispārējās izglītības daļu.

AUGSTI KVALIFICĒTI PROFESIONĀĻI

Ievads

„Augsti kvalificēti profesionāļi” attiecas uz skolotāju sākotnējo un tālākizglītību, profilu, vērtībām un kompetenci, kā arī efektīvām pieejām pieņemšanai darbā, attieksmi, saziņas tīklu izveidi un visu profesionāļu koordinēšanu.

Aģentūras 2011. gadā organizētā Eiropas parlamentārās noklausīšanās pasākuma laikā jaunieši norādīja:

„Iekļaujoša izglītība sākas ar skolotāju izpratni un izglītību ... Skolotājiem ir jāsaprot, kas visiem nepieciešams un jāsniedz iespēja veiksmīgi sasniegt mērķus. Mums visiem ir savi talanti – kopā mēs varam veidot labāku sabiedrību” (Eiropas Aģentūra, 2012. g. a, 12. lpp.).

Sākotnējā izglītība un tālākizglītība

Atbilstīgu skolotāju un citu profesionāļu sākotnējo izglītību un tālākizglītību uzskata par noteicošo faktoru sekmīgām iekļaujošām praksēm. Aģentūras ziņojumā „Galvenie principi kvalitātes veicināšanai iekļaujošā izglītībā. Ieteikumi praksei” ir uzsvērts, ka:

„Visiem skolotājiem jāapgūst prasmes risināt visu izglītojamo daudzveidīgās vajadzības. Sākotnējā izglītībā un profesionālajā pilnveidē skolotāji ir jānodrošina ar prasmēm, zināšanām un izpratni, kas viņiem dos pārlicību efektīvi strādāt ar daudzām izglītojamo vajadzībām” (Eiropas Aģentūra, 2011. g. c, 15. lpp.).

Aģentūras ziņojumā „Skolotāju izglītība iekļaušanai Eiropas valstīs. Izaicinājumi un iespējas” ir minēta skolotāju sākotnējās izglītības struktūra. Tajā norādīts, ka:

„Viena no svarīgākajām prioritātēm skolotāju izglītībā ... bija nepieciešamība pārskatīt struktūru, lai uzlabotu skolotāju izglītību iekļaušanai un savienotu vispārējās un speciālās izglītības skolotāju izglītību. Arvien biežāk tiek atzīta skolotāju mainīgā loma, kas akcentē būtisku izmaiņu nepieciešamību veidā, kā skolotāji tiek sagatavoti savai profesionālajai lomai un atbildībai” (Eiropas Aģentūra, 2011. g. b, 18. lpp.).

Turklāt ir norādīts, ka:

„Skolotāju izglītotāji ir galvenie spēlētāji augstas kvalitātes mācību spēku nodrošināšanā; tomēr, daudzās valstīs nav skaidras politikas par nepieciešamo kompetenci vai par to, kā tie būtu jāizvēlas un jāizglīto” (sk. turpat, 63. lpp.).

Iekļaujošu skolotāju un citu profesionāļu profili

Aģentūras projekta „Skolotāju izglītība iekļaušanai” (Eiropas Aģentūra, 2012. g. b) ietvaros ir izstrādāts iekļaujošu skolotāju profils kā norāde skolotāju sākotnējās izglītības (turpmāk – SSI) programmu izstrādei un īstenošanai visiem skolotājiem. Profilā ir noteikta pamatvērtību un kompetences jomu struktūra, kas attiecināma uz jebkuru SSI programmu, lai sagatavotu visus skolotājus darbam iekļaujošā izglītībā un lai ņemtu vērā visas daudzveidības formas.

Pamatvērtību un kompetences jomu struktūra ietver:

Izglītojamo daudzveidības novērtēšana – izglītojamo dažādība tiek uzskatīta par izglītības resursu un vērtību. Šīs pamatvērtības kompetences jomas attiecas uz: iekļaujošas izglītības koncepcijām; skolotāja viedokli par izglītojamo atšķirībām.

Atbalsts visiem izglītojamiem – skolotāju gaidas ir vienlīdz augstas par visu izglītojamo sasniegumiem. Šīs pamatvērtības kompetences jomas attiecas uz: visu izglītojamo akadēmiskās, praktiskās, sociālās un emocionālās mācīšanās veicināšanu; efektīvu pedagoģisko pieeju izmantošanu heterogēnās klasēs.

Darbs kopā ar citiem – sadarbība un komandas darbs ir būtiska visu skolotāju pieeja darbam. Šīs pamatvērtības kompetences jomas attiecas uz: darbu ar vecākiem un ģimenēm; darbu ar virkni citu izglītības nozares speciālistu.

Personīgā profesionālā pilnveide – mācīšana ir mācīšanās darbība un skolotāji ir atbildīgi par savu mūžizglītību. Šīs pamatvērtības kompetences jomas attiecas uz: skolotājiem kā reflektējošiem praktiķiem; sākotnējo skolotāju izglītību kā pamatu nepārtrauktai profesionālai pilnveidei (sk. turpat, 7. lpp.).

Pieejas attiecībā uz pieņemšanu darbā

Efektīvas pieejas attiecībā uz pieņemšanu darbā un pieaugoši skolotāju un citu profesionāļu darbā palikšanas rādītāji ir norādīti kā pamatfaktori vairākos Aģentūras projektos. Ziņojumā „Skolotāju izglītība iekļaušanai Eiropas valstīs. Izaicinājumi un iespējas” ir uzsvērts, ka:

„Ir jāpēta efektīvas pieejas, lai uzlabotu skolotāju pieņemšanu darbā un palielinātu darbā palikušo skolotāju skaitu, kā arī veidi, kā palielināt dažādu izcelsmju skolotāju skaitu, ieskaitot skolotājus ar funkcionāliem traucējumiem” (Eiropas Aģentūra, 2011. g. b, 71. lpp.).

Projekta ziņojumā ir norādīts:

„Mazākajā daļā valstu ir pārbaudījumi, kas regulē uzņemšanu skolotāju profesijas apguvei, bet Menters (Menter) un kolēģi (2010. g.) akcentē, ka ir pierādījumi, kas parāda, ka efektīvai mācīšanai ir daudzas dimensijas, kuras

nevar droši noteikt ar akadēmisku spēju testiem. Šo secinājumu arī apstiprina projekta literatūras apskats un valstu ziņojumi, kas uzsver attieksmju, vērtību un uzskatu nozīmi papildus zināšanām un iemaņām iekļaujošas prakses attīstībā. Minēto kopā ar rakstura iezīmēm, kas palīdz nepieciešamo kompetenču veidošanā, ir grūti izvērtēt pat intervijas laikā, un ir nepieciešama tālāka izpēte par metodēm, kā izvēlēties nākamo skolotāju kandidātus” (Eiropas Aģentūra, 2011. g. b, 19.–20. lpp.).

Pozitīva attieksme

Skolotāju un citu profesionāļu pozitīva attieksme ir norādīta kā pamatelements lielākajā daļā Aģentūras projektu. Aģentūras ziņojumā „Iekļaujoša izglītība un prakse mācību klašu telpās” ir norādīts, ka:

„Protams, iekļaušana ir lielā mērā atkarīga no skolotāju attieksmes pret skolēniem ar speciālām vajadzībām, no viņu uzskatiem par dažādību mācību klasēs un viņu gatavības efektīvi strādāt ar šīm dažādībām. Kopumā skolotāju attieksme ir uzsvērtā kā izšķirošais faktors, lai skolas padarītu iekļaujošākas” (Eiropas Aģentūra, 2003. g., 12. lpp.).

Pozitīvas attieksmes nozīme ir līdzīgi uzsvērtā Aģentūras ziņojumā „Galvenie principi kvalitātes veicināšanai iekļaujošā izglītībā. Ieteikumi praksei”. Tajā norādīts, ka:

„Visiem skolotājiem ir jābūt pozitīvai attieksmei pret visiem izglītojamiem un ir jāvēlas strādāt, sadarbojoties ar kolēģiem. Visiem skolotājiem daudzveidība ir jāuztver kā stimuls viņu pašu turpmākai izglītībai” (Eiropas Aģentūra, 2011. g. c, 14. lpp.).

Aģentūras publikācijā „Mācību sasniegumu vērtēšana iekļaujošā mācību vidē. Galvenie politikas un prakses jautājumi” ir norādīts, ka:

„Vispār izglītojošās skolas skolotāja attieksme pret iekļaušanu un vērtēšanu, un tādējādi pret iekļaujošo vērtēšanu, ir ļoti svarīga. Pozitīvu attieksmi veicina atbilstoša izglītība, atbalsts, resursi un veiksmīgas iekļaušanas praktiska pieredze. Skolotājiem vajag nodrošināt pieeju šādai pieredzei, lai palīdzētu tiem veidot nepieciešamo pozitīvo attieksmi” (Votkinsa (Watkins), 2007. g., 51. lpp.).

Tīklu veidošana un koordinācija

Visos Aģentūras ziņojumos ir minēta efektivitāte, ko nodrošina profesionāļu sadarbība un koordinācija, kā arī tīklu veidošana, iesaistot starpnozaru sabiedriskos dienestus. Viens no piemēriem, kas būtu jāpiemin, ir Aģentūras ziņojums „Skolotāju izglītība iekļaušanai. Iekļaujošu skolotāju profils (TE4I)”, kurā uzsvērts, ka:

„Iekļaujošas izglītības īstenošana ir kolektīvs uzdevums, kurā iesaistītas dažādas ieinteresētās puses, kurām katrai ir sava loma un atbildība. Atbalsts, kas

nepieciešams skolotājiem, lai viņi varētu pildīt savus uzdevumus, ietver pieeju struktūrām, kas veicina komunikāciju un komandas darbu, kurā strādā dažādi speciālisti (ieskaitot tos, kas strādā augstākās izglītības iestādēs), kā arī nepārtrauktas profesionālas pilnveides iespējas” (Eiropas Aģentūra, 2012. g. b, 23. lpp.).

Aģentūras publikācijā „*Iekļaujošā izglītība un darbs klasē vidējās izglītības posmā*” kā efektīvas iekļaujošas prakses pamatfaktori ir uzsvērti kooperatīvā mācīšana un problēmu risināšana sadarbībā. Projektā noteikts, ka: „Skolotājiem ir nepieciešams atbalsts un viņiem ir nepieciešams kooperēties ar virkni citu kolēģu savā skolā, kā arī ar profesionāļiem ārpus skolas” (Eiropas Aģentūra, 2005. g., 6. lpp.).

Nobeigumā jānorāda, ka:

iekļaujoša izglītība ir saistīta ar sistēmiskām pārmaiņām, kas prasa skolotāju un citu izglītības profesionāļu izglītošanas veida maiņu, ne tikai kompetences ziņā, bet arī no ētisko vērtību perspektīvas.

Galvenos aspektus, kas saistīti ar augsti kvalificētiem profesionāļiem, var rezumēti aprakstīt ar vairākiem indikatoriem iekļaujošas izglītības tiesību aktu jomā, kuri izstrādāti un izklāstīti Aģentūras projektā „*Indikatoru izstrādāšana – iekļaujošai izglītībai Eiropā*”:

„Sākotnējās skolotāju izglītības un tālākizglītības programmas ietver jautājumus par speciālo izglītību vai iekļaujošo izglītību.

Skolotāji un citi darbinieki tiek atbalstīti zināšanu, iemaņu un attieksmes veidošanā par iekļaušanu, lai viņi būtu sagatavoti darbam ar visiem skolēniem/studentiem vispārīzglītojošā mācību vidē.

Ir pieejami kursi un profesionālās pilnveides iespējas, lai uzlabotu skolotāju pedagoģiskās iemaņas.

Skolotāji plāno, māca un pārbauda sadarbojoties.

Tiek paredzēts finansējums atbilstošai pilnveidei, lai nodrošinātu speciālās vajadzības iekļaujošā izglītībā” (Kiriazopulu (Kyriazopoulou) un Vēbers (Weber), 2009. g., 28. lpp.).

ATBALSTA SISTĒMAS UN FINANSĒJUMA MEHĀNISMI

Ievads

Eiropas Aģentūra 2011. gada novembrī organizēja uzklauššanu Eiropas Parlamentā Briselē. Tajā piedalījās 88 jaunieši – gan ar, gan bez speciālām izglītības vajadzībām un/vai funkcionāliem traucējumiem un gan no vidējās izglītības posma, gan profesionālās izglītības, lai apspriestu, ko viņiem nozīmē iekļaujoša izglītība. Daži no uzklauššanas iznākumiem ir tieši saistīti ar jautājumiem, kas attiecas uz pakalpojumiem un finansējumu: „Iekļaujošai izglītībai ir nepieciešami tādi papildu resursi kā laiks un nauda, bet katram skolēnam ir jāsaņem tāda izglītība, kādu viņš vēlas” (Eiropas Aģentūra, 2012. g. a, 13. lpp.).

„Ir svarīga fiziska pieeja ēkām (lifti, automātiskās durvis, pieejami slēdži, utt.) ... Runājot par pārbaudījumiem, ir nepieciešams papildu laiks ... Lai atbalstītu skolēnus ar funkcionāliem traucējumiem ir nepieciešamas iekšējas atbalsta sistēmas” (sk. turpat, 27. lpp.).

„Ārpuskolas personāla atbalsts, kuri var darboties kā starpnieki skolēniem ar speciālām vajadzībām, ir labs. Bija skolotāji, kuri negribēja sadarboties iekļaujošas izglītības veidošanā man un citiem skolēniem; skolotājiem ir klasē jāpieņem visi” (sk. turpat, 20. lpp.).

„Valdības veiktie budžeta samazinājumi jau ietekmē atbalstu – tādi cilvēki, kā vidutāji, zaudē darbu. Nauda tiek dota skolām, bet tas pilnīgi nedarbojas, jo tas nozīmē, ka „parastajiem” skolotājiem jānodrošina atbalsts, bet viņiem nav izpratnes par to” (sk. turpat, 27. lpp.).

„Bieži iekļaujoša izglītība tiek uzskatīta par pārāk dārgu, bet, mēģinot ietaupīt, mēs tik un tā maksājam vairāk, lai cīnītos ar problēmām ... Pat, ja valstij nav daudz resursu, iekļaujošu izglītību ir jāīsteno pēc iespējas labāk. Iekļaujoša izglītība ir ieguldījums, mums jāiegulda cilvēkos; cilvēki ir vienīgais resurss” (sk. turpat, 24. lpp.).

Atbalsta sistēmas un finansējuma mehānismi

Atbalsta sistēmas un finansējuma mehānismi ietver visus mācīšanās līmeņus un tādēļ skar dažādus jautājumus. Turklāt nepietiek ar šā jautājuma attiecināšanu vienīgi uz izglītības jomu:

„Bērni un jaunieši nespēs sekmīgi mācīties, ja nebūs nodrošinātas viņu veselības, sociālās un emocionālās pamatvajadzības. Tam var būt vajadzīgs atbalsts ģimenēm un kopienām, kā arī būs vajadzīgs, lai tādi dienesti kā veselības aprūpes un sociālie dienesti sadarbojas un nodrošina holistisku pieeju” (Eiropas Aģentūra, 2011. g. c, 17.–18. lpp.).

Tiek plaši uzskatīts, ka uz pierādījumiem balstītas politikas veidošana ir ļoti svarīga iekļaujošu izglītības sistēmu ilgtermiņa attīstībai. Tas tika atzīts Aģentūras darbā jau 1999. gadā, proti, ziņojumā „*Speciālo vajadzību izglītības finansēšana*”, kurā tika norādīts, ka:

„Speciālās izglītības ietvaros varētu arī uzlabot valstu izvērtēšanas un uzraudzības procedūras. Pirmkārt, ir svarīgi nodrošināt un sekmēt valsts finansējuma efektīvu un lietderīgu izmantošanu. Otrkārt, šķiet, ir skaidri jāparāda izglītības sistēmas klientiem (skolēniem ar speciālām vajadzībām un viņu vecākiem), ka izglītība vispārīzglītojošā vidē (ietverot visu papildu nodrošinājumu un atbalstu), atbilst pietiekami augstam kvalitātes standartam” (Eiropas Aģentūra, 1999. g., 158. lpp.).

Gan finansējums, gan pakalpojumi ir aplūkoti dažādos citos Aģentūras projektos. Tādējādi turpmāk uzskaitītie paziņojumi un iznākumi izskaidroja šos divus jautājumus no dažādām perspektīvām, kas aplūktas dažādos Aģentūras projektos.

Agrīnā iejaukšanās

„Eiropā ir vērojama kopēja tendence agrīnās iejaukšanās dienestus izvietot un pakalpojumus sniegt pēc iespējas tuvāk bērnam un ģimenei” (Eiropas Aģentūra, 2010. g., 17. lpp.), piemēram, pašvaldībā.

„Agrīnās iejaukšanās pakalpojumu sniedzējiem un dienestiem ir jānodrošina pakalpojumi visām ģimenēm un bērniem, kuriem nepieciešams atbalsts, neskatoties uz viņu atšķirīgajiem sociālekonomiskajiem apstākļiem. ... Tas norāda, ka valsts finansējumam ir jāsedz visi agrīnās iejaukšanās pakalpojumi, kurus sniedz valsts dienesti, sabiedriskās organizācijas, bezpeļņas organizācijas, u.c., un kas atbilst valsts noteiktajiem kvalitātes standartiem” (sk. turpat, 21.–22. lpp.).

Finansējumu agrīnās iejaukšanās pakalpojumu sniedzējiem un dienestiem parasti nosaka valdība un/vai to sedz no federālā/reģionālā budžeta un/vai no vietējo pašvaldību budžeta. Lielākajā daļā gadījumu agrīnās iejaukšanās izmaksas ir visu minēto administrācijas līmeņu izmaksu kopums, kā arī līdzekļi no veselības apdrošināšanas un līdzekļi, kurus piesaista bezpeļņas organizācijas” (sk. turpat, 22. lpp.).

Ieteikumi, lai uzlabotu agrīnās iejaukšanās pakalpojumu sniedzēju un dienestu koordināciju, cita starpā ietver:

„Agrīnā iejaukšanās bieži ir vairāku aģentūru darbības joma, bet visos gadījumos tā ir starpnozaru darbības joma. Politikas veidotājiem šī situācija ir jāsaprot, nodrošinot, ka normatīvo regulējumu un vadlīnijas kopīgi izstrādā par veselības aprūpi, izglītību un sociālo palīdzību atbildīgās iestādes un jebkurš

publicētais dokuments, kas saistošs reģionālajiem vai vietējiem pakalpojumu sniedzējiem, atspoguļo vairāk kā vienas atbildīgās iestādes logotipu. Vienīgi šādā veidā var nodrošināt integrētu darba stilu reģionālā un vietējā līmenī” (sk. turpat, 42. lpp.).

Iekļaujoša izglītība un prakse mācību klasēs

„Tas, ka pastāv dažādi veidi, kā mācību klasēs tiek risinātas dažādības, ir atkarīgs ne tikai no faktoriem, kas saistīti ar skolotājiem, bet arī no tā, kā skolas organizē savus izglītības pakalpojumus, kā arī no citiem ārējiem faktoriem.”

Šis paziņojums bija ietverts Aģentūras ziņojumā „Iekļaujoša izglītība un prakse mācību klašu telpās” (Eiropas Aģentūra, 2003. g., 8. lpp.).

„Ir skaidrs, ka saistībā ar skolēniem ar SIV runa nav tikai par mācību klašu telpās nepieciešamajiem resursiem. Būtu jāatzīst, ka skolas organizācijas struktūra arī nosaka to resursu apmēru un veidu, ko skolotāji var izmantot, mācot skolēnus ar speciālām vajadzībām” (sk. turpat, 14. lpp.).

„Resursu izmantošana skolās būtu jāorganizē elastīgi ... skolām būtu jābūt vairāku līmeņu rīcības brīvībai, izmantojot finanšu resursus pēc pašu vēlmēm un ieskatiem. Būtu maksimāli jāizvairās no birokrātijas un arī skolēniem bez speciālām vajadzībām vai ar nelielām speciālām vajadzībām būtu jānodrošina iespēja gūt labumu no resursiem mācību klasēs vai skolās, ja tas vajadzīgs skolotājam vai ja skolotājs to vēlas” (sk. turpat, 16. lpp.).

„Izšķiroša nozīme ir finansēšanas pasākumiem un tajos ietvertajiem stimuliem” (sk. turpat, 17. lpp.).

„Šķiet, ka sekmīgākā finansēšanas pieeja ir tā sauktais lietderības modelis (throughput-model) reģionālā (pašvaldības) līmenī. Saskaņā ar šādu modeli speciālo vajadzību budžetus reģionālām iestādēm (pašvaldībām, rajoniem, skolu kopām) piešķir centralizēti. Reģionālā līmenī pieņem lēmumus par to, kā naudas līdzekļi tiek tērēti un kuriem skolēniem būtu jāsaņem speciāli pakalpojumi ... Tādēļ decentralizēts modelis, visticamāk, ir visrentablākais un pieļauj mazāk iespēju nevēlamai stratēģiskai rīcībai. Tomēr attiecīgajai centrālajai valdībai ir skaidri jānorāda sasniedzamie mērķi” (sk. turpat, 18. lpp.).

Profesionālā izglītība un apmācība

Profesionālās izglītības un apmācības (turpmāk – PIA) programmu īstenošana atbilst izglītības nozares ilgtermiņa plāniem un notiek sadarbībā ar sociālajiem partneriem.

„Uzmanība tiek koncentrēta uz ciešākas saiknes izveidošanu ... lai izstrādātu profesionālās izglītības programmas un lai saskaņotu izglītības pieejas un

saturu ar iemaņām, kas vajadzīgas darba dzīvē ... kompetences vērtēšanas organizēšana un īstenošana, sadarbība jaunu kvalifikāciju, standartu un mācību programmu satura izstrādē un PIA programmu saskaņošana ar ekonomikas vajadzībām” (Eiropas Aģentūra, 2014. g., 23. lpp.).

„Indivīda līmenī izglītojamie ar speciālām izglītības vajadzībām saņem īpašu izglītības palīdzību (piemēram, palīgtehnoloģijas, zīmju valodas tulkus, speciāli sagatavotus mācību materiālus, pārrakstītājus un citu veidu praktisku palīdzību), lai PIA mācību programmas būtu pieejamas” (sk. turpat, 15. lpp.).

Reģionālais līmenis (t. i., novada, kopienas, pašvaldības, federālās provinces līmenis) ir pamatā tam, lai nodrošinātu optimālu atbilstību starp izglītības mērķiem un darba tirgus vajadzībām. Reģionālajām konsultatīvajām padomēm ir aktīva loma izglītības programmu struktūras aktualizēšanā savas reģionālās atbildības ietvaros un sadarbībā ar sociālajiem partneriem. Tām ir svarīga nozīme izglītojamo izglītības izvēles elastīguma nodrošināšanā.

Eiropas valstu PIA iestādes vada dažādas aģentūras, piemēram, vietējā vara, nevalstiskās organizācijas, privātais sektors utt. Analizētajās Eiropas valstīs par finansējumu galvenokārt ir atbildīgas valsts un valdības iestādes reģionālā vai pašvaldības līmenī. Turklāt lielākajā daļā valstu finansēšanas kritēriji atšķiras atkarībā no īpašumtiesību veida valstī (valsts/privāts). Citi pasākumi izglītojamo ar SIV nodarbinātības veicināšanai ietver atbalstītas nodarbinātības pašizmaksas apmaksu, atbrīvojumu no pensijas un invaliditātes apdrošināšanas maksājumiem, atlīdzību par kvotas pārsniegšanu, finansiālu atbalstu darba ņēmējiem ar invaliditāti, kuri reģistrējas kā uzņēmēji, sociālās apdrošināšanas maksājumu samazinājumu, nodokļu samazinājumu par gados jaunu izglītojamo ar SIV nodarbināšanu vai gada prēmijas par labu praksi. Ir izstrādātas arī shēmas, kas ļauj izglītojamiem, uzsākot darba gaitas, vienlaikus saglabāt daļu no viņu sākotnējā labklājības maksājuma (piemēram, invaliditātes pabalsta), kam nepiemēro nodokļus vai sociālo apdrošināšanu. Darbiniekiem arī uz konkrētu laiku ļauj saglabāt „sekundāros pabalstus” (piemēram, apkures pabalstu, medicīnas karti).

Informācijas un komunikāciju tehnoloģijas (IKT)

Nav šaubu, ka pieejamas informācijas un komunikāciju tehnoloģijas var sekmēt vienlīdzīgu dalību izglītībā daļai izglītojamo ar SIV. Studenti ar SIV uzsvēra IKT nozīmi Eiropas parlamentārās noklausīšanās pasākuma laikā 2011. gadā:

„Mūsu valstī ir organizācija, kas nodrošina speciālus materiālus un IT. Skola var aizņemt šos palīgmateriālus no organizācijas, un skolēni šos materiālus var ņemt arī uz mājām. Kad viņiem šie palīgmateriāli nav vairāk vajadzīgi, tos var izmantot citi skolēni gan tajā pašā, gan citā skolā. Ir ļoti svarīgi, ka atbalstu nodrošina tehnoloģiskas palīgierīces” (Eiropas Aģentūra, 2012. g a, 14. lpp.).

Tomēr:

„Tas, ka virzību uz taisnīgumu izglītībā ar pieejamu IKT atbalsta starpniecību aizēno negatīvas ekonomikas tendences, uzsver to, ka šajā jomā ir jāturpina stabili dominēt vispusīgajiem Eiropas un starptautiskajiem politikas virzieniem” (Eiropas Aģentūra, 2013. g., 24. lpp.).

Šajā kontekstā par finansēšanas mehānismu varētu uzskatīt iepirkumus ar nosacījumu, ka pieejamību nosaka kā obligātu priekšnosacījumu. Pieejamībai jābūt vadošajam principam visu preču un pakalpojumu iepirkumos.

„Lai nodrošinātu piekļuvi atbilstīgiem IKT dažādos mūžizglītības kontekstos, arī mācoties/strādājot no mājām, nereti ir vajadzīgs dažādu jomu profesionāļu ieguldījums. ... Tas ir saistīts ar koordināciju starp indivīdiem, dienestiem un nereti arī politikas virzieniem attiecībā uz dažādām darba nozarēm. Tāpat tas ir saistīts ar elastīgām pieejām IKT finansējumam, paredzot iespējas vietēji pieņemt lēmumus par izdevumiem saistībā ar vietējā līmenī noteiktām vajadzībām” (UNESCO Informācijas tehnoloģiju izglītībā institūts un Eiropas Aģentūra, 2011. g., 88. lpp.).

Nobeigumā jānorāda, ka:

Saistībā ar finansēšanas sistēmām ir jāapsver 4 prasības, lai nodrošinātu, ka šīs sistēmas pilnībā atbalsta izglītības politikas mērķus, proti:

Finansēšanas politikai ir pilnībā jāatbalsta iekļaujoša izglītība; tas ietver tādu fiskālo politikas virzienu izstrādi, kas stimulē izglītojamo ievietošanu iekļaujošā vidē un iekļaujošu pakalpojumu sniegšanu, nevis to ierobežo; lai gan ir vairākas alternatīvas pieejas skolēnu ar SIV finansēšanai, šķiet, ka finansējuma piešķiršanai uz vienu personu ir vislielākās iespējas izpildīt norādīto prasību;

Finansēšanas politikai ir pilnībā jābalstās uz izglītības vajadzībām; individuālu, vienai personai paredzētu finansējuma summu var noteikt ar izmaksu analīzi, norādot relatīvās izmaksas, kas saistītas ar pakalpojumu sniegšanu studentiem ar izraudzītiem speciāliem nosacījumiem;

Finansēšanas politikai ir pilnībā jāsekmē elastīga, efektīva un lietderīga reaģēšana uz vajadzībām; tā vietā, lai finansētu vai nodrošinātu konkrētus resursus, piemēram, iepriekš noteiktus darbinieku veidus, aprīkojumu vai nodrošinājumu, uz vienu personu paredzēts finansējums paredz naudas līdzekļus, veicinot elastīgu to izlietošanu vietējā līmenī;

Finansēšanas politikai ir pilnībā jāveicina saistīto dienestu atbalsts un vajadzīgā starpnozaru sadarbība.

Kopumā stimulu struktūrām būtu jānodrošina, ka ir pieejami lielāki naudas līdzekļi gadījumā, ja bērns tiek ievietots iekļaujošā vidē, kā arī ir vajadzīgs lielāks uzsvars uz (ne tikai mācību) iznākumiem.

UZTICAMI DATI

Ievads

Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām (turpmāk – UNCRPD), kā arī Eiropas stratēģija invaliditātes jomā 2010.–2020. gadam un „Izglītība un apmācība 2020” stratēģiskais mērķis attiecībā uz taisnīgumu izglītībā ir iekļaujošas izglītības galvenie dzinējspēki valstīs. UNCRPD nosaka, ka dalībvalstis:

„...apņemas vākt atbilstošu informāciju, tostarp statistikas un pētījumu datus, lai tās varētu izstrādāt un īstenot stratēģijas šīs konvencijas īstenošanai” (ANO, 2006. g., 31. pants);

un

„...atbilstoši savai juridiskajai un administratīvajai sistēmai saglabā, pastiprina, nosaka vai izveido valsts iekšienē struktūru, tostarp vienu vai, ja vajadzīgs, vairākus neatkarīgus mehānismus, lai veicinātu, aizsargātu un pārraudzītu šīs konvencijas īstenošanu” (sk. turpat, 33. pants).

Tiek plaši uzskatīts, ka uz pierādījumiem balstītas politikas veidošana ir ļoti svarīga iekļaujošu izglītības sistēmu ilgtermiņa attīstībai. Politikas veidotāji, datu vākšanas speciālisti un pētnieki apzinās, ka valsts līmenī ir jāvāc tādi dati, kas ne tikai atbilst starptautisku politikas pamatnostādņu prasībām, bet var arī būt izmantojami kopīgas pieejas ietvaros, lai veicinātu valstu un starptautiskā līmenī īstenoto centienu sinerģiju. Aģentūras darbs ir parādījis, ka tiek aicināts sniegt plašu informāciju politikas veidotājiem un ka dažādas organizācijas gan valstu, gan Eiropas līmenī tiek aicinātas īstenot virkni papildu pieeju attiecībā uz datu vākšanu. Tomēr, lai gan pastāv skaidra nepieciešamība pēc šādiem datiem, ir maza izpratne par to, kādas ir labākās to vākšanas un analizēšanas metodes un procedūras.

Aģentūras darba – it sevišķi „Indikatoru izstrādāšana – iekļaujošai izglītībai Eiropā” (Kiriazopulu (Kyriazopoulou) un Vēbers (Weber), 2009. g.) un „Iekļaujošas izglītības politikas ieviešanas plānošana” (MIPIE) (Eiropas Aģentūra, 2011. g. a) projekta darbību rezultātā ir izstrādātas piecas politikas pamatprasības, kas saistītas ar datu vākšanu, ņemot vērā vajadzību iegūt pierādījumus par iekļaujošu izglītību valstu līmenī:

- nepieciešamība valsts līmeņa datu vākšanu noteikt starptautiskos un Eiropas līmeņa līgumos;
- nepieciešamība izprast ietekmi, ko rada valstu izglītības sistēmu atšķirības;
- nepieciešamība analizēt iekļaujošas izglītības efektivitāti;

- nepieciešamība ar datu vākšanu sniegt pierādījumus par kvalitātes nodrošināšanas jautājumiem; un
- nepieciešamība sekot izglītojamo progresam ilgtermiņā.

Politikas veidotājiem ir vajadzīgi kvalitatīvi un kvantitatīvi dati, kas viņiem sniedz informāciju par izglītojamiem ar SIV nodrošinātās izglītības kvalitāti. Šie galvenie vēstījumi atspoguļo *Pasaules ziņojuma par invaliditāti* (Pasaules Veselības organizācija/Pasaules Banka, 2011. g.) pamatieteikumu, proti, nepieciešamību valstīm attīstīt esošās kvantitatīvo datu vākšanas sistēmas, kā arī veikt detalizētus un konkrētus kvalitatīvos pētījumus par rentabilitāti un citiem ar kvalitātes nodrošināšanu saistītiem jautājumiem.

MIPIE projekta rezultātā tiek aicināts izstrādāt kopīgu datu vākšanas ietvaru, kas tiktu balstīts uz esošajām valstu datu vākšanas procedūrām, kā arī starptautiskiem datu vākšanas līgumiem un procedūrām. ... Ir noteiktas trīs dimensijas, kas ir pamatā kopīgam ietvaram:

- datu vākšanas pāreja uz sistēmisku pieeju, kas balstās uz kopīgiem jēdzieniem un definīcijām;
- tādu pierādījumu vākšana, kas ļauj iegūt gan kvantitatīvus, gan kvalitatīvus kritērijus;
- daudzlīmeņu ietvara izmantošana politikas jomu analizēšanai valstu un starptautiskā līmenī (Eiropas Aģentūra, 2011. g. a, 11. lpp.).

Šāda pieeja ir vajadzīga, lai atbalstītu valstis, tām attīstot „datu vākšanu, lai uzraudzītu izglītojamo tiesības, kā arī lai uzraudzītu iekļaujošu izglītības sistēmu efektivitāti” (sk. turpat).

Izglītojamo tiesību uzraudzība

Visaptverošā tiesību uzraudzības ietvarā ir jānosaka gan kvantitatīvie, gan kvalitatīvie rādītāji attiecībā uz vairākiem faktoriem:

i) Līdzdalība izglītībā un apmācībā

Aģentūras ziņojumā „*Agrīnā iejaukšanās*” ir norādīts, ka:

„Politikas veidotāju rīcībā ir jābūt efektīviem mehānismiem, lai novērtētu agrīnās iejaukšanās pakalpojumu pieprasījumu un lai pārbaudītu vai pakalpojumu nodrošinājums atbilst šim pieprasījumam, kas ļaus plānot pakalpojumu uzlabošanu. Jāizstrādā sistemātisks ticamu datu apkopošanas un pārraudzības modelis valsts līmenī” (Eiropas Aģentūra, 2010. g., 39.–40. lpp.).

Ziņojumā „*Līdzdalība iekļaujošā izglītībā*” ir noteikts, ka:

„Lai gan valstu valdības un pašvaldības jau apkopo ievērojamu daudzumu izglītības datu, ir maz informācijas par līdzdalību. ... Pašlaik lielākā daļa uzraudzības nolūkiem apkopoto datu ir statistikas dati par iestāšanos skolā un skolas pabeigšanu. ... Tikai dažām valstīm ir sistemātiskas metodes, lai apkopotu, analizētu un interpretētu kvalitatīvus datus par līdzdalību indivīda, mācību klases vai skolas līmenī, lai gan skolu pašizvērtējuma un pārbaudes ziņojumos nereti runā par līdzdalības un iekļaušanas jautājumiem” (Eiropas Aģentūra, 2011. g. d, 19. lpp.).

Šajā ziņojumā ir arī uzsvērti daži no iespējamiem riskiem, kas saistīti ar tādu datu vākšanu, kuri attiecas uz līdzdalību:

„... struktūras, kas ir ieviestas, lai uzraudzītu bērnus ar SIV, var ierobežot viņu līdzdalību un mācību sasniegumus, jo šie bērni tiek izcelti kā atšķirīgi. Dažus bērnus iekļaujot kategorijās, lai uzraudzītu viņu līdzdalību, var panākt neapzināti nevēlamu rezultātu, proti, paradoksu, kura dēļ šādu bērnu izglītībai var tikt paredzēti atsevišķi pasākumi” (sk. turpat, 17.–18. lpp.).

ii) Piekļuve atbalstam un atbalsta pasākumiem

Trīs Aģentūras pētījumos ir aplūkoti dažādi aspekti, kas saistīti ar atbalstu izglītojamiem ar SIV. Projekta „Profesionālā izglītība un apmācība” literatūras pārskatā ir citēts Redlijs (Redley) (2009. g.):

„Nav pieejami uzticami valstu līmeņa dati par to organizāciju skaitu, kas piedāvā atbalstītu nodarbinātību, vai par to cilvēku skaitu, kuriem ir mācīšanās traucējumi un kuri ir nodarbināti šādās organizācijās, turklāt valdība nepiedalās šajā procesā” (Eiropas Aģentūra, 2012. g. f, 41. lpp.).

Kopīgajā pētījumā, ko veica Aģentūra un UNESCO Informācijas tehnoloģiju izglītībā institūts, izskatot IKT izmantošanu izglītībā cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, ir norādīts, ka:

„Gan saistībā ar ANO konvenciju (2006. g.), gan ar reģionāla (t. i., Eiropas) un valstu līmeņa politiku ir vajadzīga detalizētāka informācija, kas attiecas uz kvalitatīvu un kvantitatīvu rādītāju un kritēriju uzraudzību saistībā ar IKT cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem izglītībā” (UNESCO Informācijas tehnoloģiju izglītībā institūts un Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra, 2011, p. 93).

Saistībā ar informācijas par mācīšanos pieejamību, Aģentūras projekta „i-access” [I-piekļuve] ieteikumos ir norādīts, ka:

„Sistemātiski jāuzrauga atbilstība [pieejamības] politikai. Pašlaik atbilstības uzraudzību var vienīgi ierosināt, taču to vajadzētu paplašināt ... Ir nepieciešams apkopot sistemātiskus kvantitatīvus un kvalitatīvus datus, šajā procesā iesaistot arī pieejamu informācijas pakalpojumu galalietotājus. Tomēr uzraudzības

progresu nedrīkst ierobežot ar skaitliskiem kritērijiem, un tam vajadzētu ietvert iespēju apkopot labas prakses piemērus, kas varētu būt paraugs citām valstīm un organizācijām” (Eiropas Aģentūra, 2012. g. e, 40.–41. lpp.).

iii) Sekmīga mācīšanās un pārejas iespējas

Divos lielos Aģentūras projektos ir aplūkota pāreja no skolas uz nodarbinātību. Abi projekti norāda uz uzticamu datu trūkumu šajā jomā. Projektā „Pāreja no skolas uz nodarbinātību” tika norādīts, ka:

„Valstu sniegtie valsts līmeņa dati ietver vienīgi reģistrētos bezdarbniekus, taču liels skaits cilvēku ar speciālām vajadzībām nav reģistrēts – viņiem nav pat iespējas dabūt savu pirmo darbu” (Eiropas Aģentūra, 2002. g. a, 2. lpp.).

Turpmākā pētījumā (Eiropas Aģentūra, 2006. g.) atklājās, ka šajā jomā nav notikusi nekāda attīstība.

iv) Piederības noteikšanas iespējas

Aģentūras pētījumā, kas vērsts uz multikulturālo daudzveidību, ir uzsvērts datu trūkums saistībā ar vienu svarīgu piederības faktoru, proti, izglītojamo ar SIV imigrācijas izcelsmi:

„Daudzas projektā iesaistītās valstis ziņoja, ka trūkst jaunu datu par imigrantu izcelsmes skolēniem ar speciālām vajadzībām. Dažādām valsts iestādēm ir dažādi pienākumi un trūkst vienotas datu apkopošanas pieejas. Pastāv arī citi iemesli datu trūkumam. Dažas valstis neapkopo oficiālus datus par iedzīvotāju etnisko izcelsmi, tikai par pilsonisko piederību un valsti, kurā persona ir dzimusi, jo pieprasīt personiskus datus par rasi, etnisko izcelsmi, attīstības traucējumiem vai reliģisko piederību ir principā aizliegts. Citās valstīs nenotiek sistemātiska datu apkopošana par skolēniem ar speciālām izglītības vajadzībām vai imigrantu izcelsmes skolēniem ar speciālām izglītības vajadzībām ne valsts, ne vietējā līmenī” (Eiropas Aģentūra, 2009. g. a, 28. lpp.).

Iekļaujošu izglītības sistēmu efektivitātes uzraudzība

Datos, ar ko var analizēt iekļaujošu izglītības sistēmu efektivitāti, ņem vērā rentabilitāti, kā arī vairākas jomas, kuras attiecas uz izglītojamo izglītības pieredzi, proti, sākotnējās vērtēšanas procedūras, izglītojamo un viņu ģimeņu nepārtrauktu iesaistīšanu izglītībā un mācīšanās vides efektivitāti, pārvarot šķēršļus un atbalstot jēgpilnu izglītības pieredzi visiem izglītojamiem.

Aģentūras pētījumā „Mācību sasniegumu vērtēšana iekļaujošā mācību vidē” ir uzsvērts, ka ir jāatbalsta skolas ar:

„... vadlīnijām, kā izmantojama mācību sasniegumu vērtēšanas rezultātā iegūtā informācija, īpaši standartizēta vērtēšanas informācija, kas apkopota valsts kontroles mērķiem, lai uzlabotu mācību procesa nodrošinājumu un mācību darbu visiem skolēniem, ieskaitot skolēnus ar SIV” (Votkinsa (Watkins), 2007. g., 57. lpp.).

Ziņojumā „Visu izglītojamo mācību sasniegumu paaugstināšana”, ir argumentēts, ka:

„Lai virzītos uz lielāku taisnīguma principu izglītībā, ir nepieciešami daudzveidīgi snieguma indikatori, kas atbilst konkrētai situācijai un kuru uzmanības centrā ir ieguldījums, resursi, procesi un rezultāti/iznākums. Lai gan informāciju (tostarp datus) būtu jāizmanto, lai noteiktu atbalsta mērķus un izsekotu iekļaujošas politikas un prakses sekmēm, ir jābūt piesardzīgiem, lai atbilstības sistēmas neizraisītu neatgriezeniskas un neatbilstīgas izmaiņas” (Eiropas Aģentūra, 2012. g. d, 22. lpp.).

Šajā pētījumā ir uzsvērti ar to saistītie iespējamie sarežģījumi:

„Pašreizējos apstākļos ir problemātiski izstrādāt atbilstīgu atbildības mehānismu un veidu, kā noteikt vērtīgus mācību sasniegumus un uzraudzīt taisnīgumu. Neraugoties uz pausto vēlmi iegūt pamatotus datus, Fulans (Fullan) (2011. g.) brīdina, ka: „Statistikas dati ir lielisks kalpotājs, bet slikts saimnieks” (127. lpp.), savukārt Hargrīvs (Hargreaves) un Širlijs (Shirley) (2009. g.) uzsver nepieciešamību atbildības priekšā izvirzīt pienākumu. Viņi norāda, ka atbildība būtu „jāizmanto kā sirdsapziņa, atlasot paraugus” un ka sods būtu jāpiemēro „ja tiek pārsniegts pārbaudītais standarts un ja tādējādi ir ierobežota daudzveidība un radošums (109. lpp.)” (Eiropas Aģentūra, 2012. g. d, 22. lpp.).

MIPIE projektā tika argumentēts, ka iekļaujošu izglītības sistēmu efektivitātes uzraudzība ietvertu arī skolotāju izglītības efektivitātes analīzi (Eiropas Aģentūra, 2011. g. a). Projekta „TE4I” ziņojumā ir uzsvērti vairāki jautājumi, kas attiecas uz datu pieejamību šajā jomā. Attiecībā uz minoritāšu grupu pārstāvniecību skolotāju profesijā, ziņojumā norādīts, ka:

„Lielākā daļa valstu, kuras neapkopo šādus datus, tomēr īsumā paskaidro, ka personas ar funkcionāliem traucējumiem un etnisko minoritāšu pārstāvji, ir maz pārstāvēti studējošo un kvalificētu skolotāju vidū, un situācija ir līdzīga arī attiecībā uz skolotāju izglītotājiem” (Eiropas Aģentūra, 2011. g. b, 20.–21. lpp.).

Ziņojumā ir arī norādīts, ka ir vajadzīgi dati, kas ļautu ieviest uz pierādījumiem balstītas izmaiņas:

„OECD (2010. g.) ... norāda liela mēroga kopēja pētījuma un empīrisku pierādījumu trūkumu skolotāju izglītībā. ...pētījums jāveic, lai iegūtu atbilstošus

pierādījumus, kas nepieciešami, lai veiktu izmaiņas. Piemēri šajā ziņojumā parāda dažus svarīgus jautājumus pētījumam, ieskaitot:

- *mācīšanas dažādo pieeju efektivitāti;*
- *pieeju skolotāju izglītībai un sākotnējās skolotāju izglītības studiju programmai; un*
- *atsevišķu, integrētu un apvienotu studiju kursu lomu un kā vislabāk nepārtraukti virzīties uz vienu sākotnējās skolotāju izglītības studiju kursu, kas sagatavo visus skolotājus daudzveidībai” (Eiropas Aģentūra, 2011. g. b, 64.–65. lpp.).*

MIPIE projektā argumentē, ka:

„Skolas līmenī datu vākšanai būtu:

- *jānodrošina informācija, kas palīdz skolotājiem un skolas darbiniekiem plānot un sniegt atbilstīgu atbalstu un pakalpojumus;*
- *jānodrošina skaidrs priekšstats par to, kā vecākiem un izglītojamiem tiek sniegtas iespējas pilnībā piedalīties izglītības procesā” (Eiropas Aģentūra, 2011. g. a, 13. lpp.).*

Lai tas būtu iespējams:

„Valsts līmenī ir vajadzīga sinerģija starp galvenajām ieinteresētajām pusēm, kura būtu balstīta uz skaidru datu apkopošanas pamatojumu, ņemot vērā valsts, reģionālā, skolas un mācību klases līmeņa datus, lai valsts kopējie dati varētu efektīvi atspoguļot praksī” (sk. turpat, 14. lpp.).

Nobeigumā jānorāda, ka, sniedzot datus politikas veidotājiem, var efektīvi nodrošināt informāciju par iekļaujošu izglītību. Starptautiskā, Eiropas un valstu līmenī pieaug pieprasījums pēc atbildības, kā arī paplašinās „skolu savstarpējā” un „valstu savstarpējā” salīdzināšana. „Lielie dati” (apvienotu datu kopu un avotu meta analīze) sniedz iespējas, bet arī rada faktiskas problēmas iekļaujošās izglītības jomā.

Aicinājumi īstenot uz pierādījumiem balstītu politiku un resursu piešķiršanu uzsver nepieciešamību pēc lietderīgiem datiem attiecībā uz visiem izglītojamiem. Ir jāzina, kādus pakalpojumus saņem konkrēti izglītojamie, kā arī kad un kur tas notiek (ietverot visus izglītojamos). Tāpat ir vajadzīgi dati par pakalpojumu kvalitāti un to iznākumiem (ņemot vērā praksi).

Būtisku problēmu saistībā ar datu apkopošanu rada izvairīšanās no izglītojamo grupēšanas, kategorijām un apzīmējumiem, lai sniegtu informāciju par viņu saņemtajiem pakalpojumiem. Nedrīkst aizmirst uz izglītojamiem attiecināto definīciju „daudzveidību” un apzīmējumu sistēmu „politiku”, kā arī šādu apzīmējumu sistēmu un definīciju sekas.

Atbilstīgu politikas jautājumu uzdošana ir sākumpunkts tādu datu apkopošanai, kas politikai sniedz svarīgu informāciju.

TURPMĀKĀ RĪCĪBA

Aģentūras 2013. gada novembra konferences pirmais mērķis bija aplūkot un rezumēt Aģentūras darbu pagājušajā desmitgadē. Iepriekšējās nodaļās aprakstītās piecas atziņas uzsvēr būtiskus iekļaujošas izglītības jautājumus. To pamatā ir Aģentūras dalībvalstu noteikto svarīgāko tematu padziļinātas analīzes rezultāti.

Konferences otrais mērķis bija noteikt turpmāko rīcību, izskatot, kā Aģentūras darbs varētu labāk atbalstīt dalībvalstis, palīdzot tām uzlabot to iekļaujošo pakalpojumu kvalitāti un efektivitāti izglītojamiem ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām.

Aģentūra vēlas sniegt valstīm konkrētāku palīdzību saistībā ar tās darba iznākumu ieviešanu. Tas nozīmē tādu politikas ieteikumu sniegšanu, kas ir tiešāk piemērojami politikas veidotājiem, lai atbalstītu izmaiņas un politikas attīstību nākotnē.

Aģentūra apzinās, ka paveiktais darbs atbilst un tieši atbalsta visas starptautiskās un Eiropas politikas iniciatīvas izglītības, taisnīguma, vienlīdzīgu iespēju un cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām jomā. Aģentūras darbs sniedz skaidrus un saskaņotus ieteikumus par to, kā šajās jomās var praksē īstenot galvenos politikas virzienus. Aģentūra vēlas valstīm sniegt informāciju par valstu progresu to mērķu sasniegšanā, ko tās ir nospraudušas attiecībā uz:

- a) „Izglītība un apmācība 2020” mērķi; un b) ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām (2006. g.), kā arī dažādām Eiropas Savienības direktīvām un paziņojumiem.

Ir vajadzīgi norādījumi par to, kā iekļaujošu izglītību var īstenot skolotāju, mācību klašu, skolu, reģionu, pašvaldību un valstu politiku līmenī. Aģentūra var valstīm sniegt ieteikumus par to, kā var īstenot iekļaujošu izglītību un kā tā ietekmē izglītības vispārējo kvalitāti.

Šā Aģentūras darba turpmākā posma pamatā būs konferencē notikušās debates, kā arī padziļinātas Aģentūras iekšējās diskusijas.

BIBLIOGRĀFIJA

ANO, 2006. g. *Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām*. Ņujorka: ANO

ANO Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija, 2009. g. *Policy Guidelines on Inclusion in Education* [Politikas pamatnostādnes par iekļaušanu izglītībā]. Parīze: UNESCO

ANO Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija – Informācijas tehnoloģiju izglītībā institūts un Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra, 2011. g. *ICTs in Education for People with Disabilities: Review of innovative practice* [IKT personu ar invaliditāti izglītībā. Inovatīvas prakses pārskats]. Maskava: UNESCO Informācijas tehnoloģiju izglītībā institūts. <http://www.european-agency.org/publications/ereports/ICTs-in-Education-for-People-With-Disabilities/Review-of-Innovative-Practice> (pēdējo reizi skatīts: 2014. gada jūlijā)

Bennett, S. un Gallagher, T.L., 2012. g. *The Delivery of Education Services for Students who have an Intellectual Disability in the Province of Ontario* [Izglītības pakalpojumu sniegšana Ontario provincē studentiem ar garīgiem traucējumiem]. Toronto: Community Living Ontario

Chapman, C., Ainscow, M., Miles, S. un West, M., 2011. g. *Leadership that promotes the achievement of students with special educational needs and disabilities* [Vadība, kas sekmē studentu ar speciālām izglītības vajadzībām un invaliditāti mācību sasniegumus]. Notingema: National College for School Leadership

Eiropas Kopienu Komisija, 2008. g. *Zaļā grāmata – Migrācija un mobilitāte: ES izglītības sistēmu problēmas un iespējas*. {SEC(2008) 2173} /* COM/2008/0423 galīgā redakcija */ Brisele: Eiropas Kopienu Komisija

Eiropas Savienības Padome, 2010. g. *Padomes secinājumi par izglītības un apmācības sociālo dimensiju*. 3013. IZGLĪTĪBAS, JAUNATNES UN KULTŪRAS Padomes sanāksme Briselē, 2010. gada 11. maijs.

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/educ/114374.pdf (pēdējo reizi skatīts: 2014. gada jūlijā)

Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra, 1999. g. *Financing of Special Needs Education – A seventeen-country Study of the Relationship between Financing of Special Needs Education and Inclusion* [Speciālo vajadzību izglītības finansēšana – 17 valstu pētījums par attiecībām starp speciālo vajadzību izglītības un iekļaušanas finansēšanu]. Midelfarta, Dānija: Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra

Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra, 2002. g. a. *Transition from School to Employment. Key Principles and Recommendations for Policy Makers* [Pāreja no skolas uz nodarbinātību. Galvenie principi un ieteikumi politikas veidotājiem].

Midelfarta, Dānija: Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra.

http://www.european-agency.org/sites/default/files/transition_transition_entext.pdf (pēdējo reizi skatīts: 2014. gada jūlijā)

Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra, 2002. g. b. *Transition from School to Employment. Main problems, issues and options faced by students with special educational needs in 16 European countries. Summary Report* [Pāreja no skolas uz nodarbinātību. Studentu ar speciālām izglītības vajadzībām galvenās problēmas, jautājumi un iespējas 16 Eiropas valstīs. Noslēguma ziņojums]. Midelfarta, Dānija: Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra. http://www.european-agency.org/sites/default/files/transition-from-school-to-employment_Transition-lv.pdf (pēdējo reizi skatīts: 2014. gada jūlijā)

Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra, 2003. g. *Inclusive Education and Classroom Practice. Summary Report* [Iekļaujoša izglītība un prakse mācību klašu telpās. Noslēguma ziņojums]. Odense, Dānija: Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra. <http://www.european-agency.org/publications/ereports/inclusive-education-and-classroom-practices/iecp-lv.pdf> (pēdējo reizi skatīts: 2014. gada jūlijā)

Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra, 2005. g. *Iekļaujoša izglītība un darbs klasē vidējās izglītības posmā. Noslēguma ziņojums*. Odense, Dānija: Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra. http://www.european-agency.org/publications/ereports/inclusive-education-and-classroom-practice-in-secondary-education/iecp_secondary_lv.pdf (pēdējo reizi skatīts: 2014. gada jūlijā)

Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra, 2006. g. *Individuālie pārejas plāni. Atbalsts pārejai no skolas uz darba tirgu*. Odense, Dānija: Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra. http://www.european-agency.org/publications/ereports/individual-transition-plans-supporting-the-move-from-school-to-employment/itp_lv.pdf (pēdējo reizi skatīts: 2014. gada jūlijā)

Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra, 2009. g. a. *Multikulturāla daudzveidība un speciālo vajadzību izglītība*. Odense, Dānija: Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra. <http://www.european-agency.org/publications/ereports/multicultural-diversity-and-special-needs-education/multicultural-diversity-and-special-needs-education> (pēdējo reizi skatīts: 2014. gada jūlijā)

Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra, 2009. g. b. *Galvenie principi kvalitātes veicināšanai iekļaujošā izglītībā – Rekomendācijas politikas veidotājiem*. Odense, Dānija: Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra. <http://www.european-agency.org/publications/ereports/good-practice-recommendations-for-quality-in-inclusive-education/good-practice-recommendations-for-quality-in-inclusive-education>

[agency.org/publications/ereports/key-principles-for-promoting-quality-in-inclusive-education/key-principles-LV.pdf](http://www.european-agency.org/publications/ereports/key-principles-for-promoting-quality-in-inclusive-education/key-principles-LV.pdf) (pēdējo reizi skatīts: 2014. gada jūlijā)

Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra, 2010. g. *Agrīnā iejaukšanās – Progress un attīstības tendences 2005.–2010. gads*. Odense, Dānija: Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra. <http://www.european-agency.org/publications/ereports/early-childhood-intervention-progress-and-developments/ECI-report-LV.pdf> (pēdējo reizi skatīts: 2014. gada jūlijā)

Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra, 2011. g. a. *Mapping the Implementation of Policy for Inclusive Education: An exploration of challenges and opportunities for developing indicators* [Iekļaujošas izglītības politikas ieviešanas plānošana. Izaicinājumu un iespēju izskatīšana indikatoru noteikšanai]. Odense, Dānija: Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra. <http://www.european-agency.org/agency-projects/mapping-the-implementation-of-policy-for-inclusive-education> (pēdējo reizi skatīts: 2014. gada jūlijā)

Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra, 2011. g. b. *Skolotāju izglītība iekļaušanai Eiropas valstīs. Izaicinājumi un iespējas*. Odense, Dānija: Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra. <http://www.european-agency.org/publications/ereports/te4i-challenges-and-opportunities/te4i-challenges-and-opportunities> (pēdējo reizi skatīts: 2014. gada jūlijā)

Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra, 2011. g. c. *Galvenie principi kvalitātes veicināšanai iekļaujošā izglītībā – Ieteikumi praksei*. Odense, Dānija: Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra. http://www.european-agency.org/sites/default/files/key-principles-for-promoting-quality-in-inclusive-education-recommendations-for-practice_keyprinciples-rec-LV.pdf (pēdējo reizi skatīts: 2014. gada jūlijā)

Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra, 2011. g. d. *Participation in Inclusive Education – A Framework for Developing Indicators* [Līdzdalība iekļaujošā izglītībā. Indikatoru veidošanas struktūra]. Odense, Dānija: Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra. <http://www.european-agency.org/publications/ereports/participation-in-inclusive-education-a-framework-for-developing-indicators/Participation-in-Inclusive-Education.pdf> (pēdējo reizi skatīts: 2014. gada jūlijā)

Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra, 2012. g. a. *Jauniešu viedoklis par iekļaujošu izglītību*. Odense, Dānija: Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra. <http://www.european-agency.org/publications/ereports/young-views-on-inclusive-education/YoungViews-2012LV.pdf> (pēdējo reizi skatīts: 2014. gada jūlijā)

Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra, 2012. g. b. *Iekļaujošu skolotāju profils*. Odense, Dānija: Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra.

<http://www.european-agency.org/agency-projects/Teacher-Education-for-Inclusion/Profile-of-Inclusive-Teachers.pdf> (pēdējo reizi skatīts: 2014. gada jūlijā)

Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra, 2012. g. c. *Visu izglītojamo mācību sasniegumu paaugstināšana – iekļaujošas izglītības kvalitāte. Ziņojums par konferenci, kas notika Odensē, Dānijā, 2012. gada 13.–15. jūnijā.* Odense, Dānija: Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra. <http://www.european-agency.org/sites/default/files/RA4AL-conference-report.pdf> (pēdējā piekļuve: 2014. gada jūlijā)

Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra, 2012. g. d. *Visu izglītojamo mācību sasniegumu paaugstināšana – iekļaujošas izglītības kvalitāte.* Odense, Dānija: Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra. <http://www.european-agency.org/publications/ereports/ra4al-synthesis-report/RA4AL-synthesis-report.pdf> (pēdējo reizi skatīts: 2014. gada jūlijā)

Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra, 2012. g. e. *Promoting Accessible Information for Lifelong Learning: Recommendations and findings of the i-access project* [Pieejamas informācijas veicināšana mūžizglītbai. Projekta „I-piekļuve” ieteikumi un konstatējumi]. Odense, Dānija: Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra. <http://www.european-agency.org/publications/ereports/i-access/i-access-report.pdf> (pēdējo reizi skatīts: 2014. gada jūlijā)

Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra, 2012. g. f. *Vocational Education and Training: Policy and Practice in the field of Special Needs Education – Literature Review* [Profesionālā izglītība un apmācība. Politika un prakse speciālo izglītības vajadzību jomā. Literatūras pārskats]. Odense, Dānija: Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra. <http://www.european-agency.org/agency-projects/vocational-education-and-training/vet-files/VET-LiteratureReview.pdf> (pēdējo reizi skatīts: 2014. gada jūlijā)

Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra, 2012. g. g. *Teacher Education for Inclusion: Project Recommendations linked to Sources of Evidence* [Skolotāju izglītība iekļaušanai. Projekta ieteikumi saistībā ar pierādījumu avotiem]. Odense, Dānija: Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra. <http://www.european-agency.org/agency-projects/Teacher-Education-for-Inclusion/sources-of-evidence.pdf> (pēdējo reizi skatīts: 2014. gada jūlijā)

Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra, 2013. g. *European and International Policy Supporting ICT for Inclusion* [Eiropas un starptautiskā politika, kas atbalsta IKT iekļaušanai]. Odense, Dānija: Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra. http://www.european-agency.org/sites/default/files/european-and-international-policy-supporting-ict-for-inclusion_policy-supporting-ict-for-inclusion.pdf (pēdējo reizi skatīts: 2014. gada jūlijā)

Eiropas speciālās un iekļaujošās izglītības aģentūra, 2014. gads. *Vocational Education and Training – Summary of Country Information* [Profesionālā izglītība un apmācība. Valstu informācijas kopsavilkums]. Odense, Dānija: Eiropas speciālās un iekļaujošās izglītības aģentūra. http://www.european-agency.org/sites/default/files/VET_Summary_of_Country_information_2014.pdf (pēdējo reizi skatīts: 2014. gada jūlijā)

Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija, 2011. g. *PISA in Focus. Improving Performance: Leading from the Bottom* [PISA. Labāki rezultāti – augšupēja vadība]. 2011. g./2 (marts). Parīze: ESAO

Dyson, A., Farrell, P., Polat, F., Hutcheson, G. un Gallannaugh, F. „SEN inclusion and pupil achievement in English schools” [SIV iekļaušana un skolēnu mācību sasniegumi Anglijas skolās] *Journal of Research in Special Educational Needs*, 7 (3), 172.–178. lpp.

Frilseth, L., 2012. g. *The Norwegian Model for Education for All in Upper Secondary School* [Norvēģijas modelis izglītībai visiem vidējās izglītības otrajā posmā].

Norvēģijas Izglītības un apmācības direkcija. <http://www.european-agency.org/agency-projects/ra4al/ra4al-seminar-pdf/Norway-L-Frilseth.pdf> (pēdējo reizi skatīts: 2014. gada jūlijā)

Fullan, M., 2011. g. *Change Leader: Learning to do what matters most* [Izmaiņu vadītājs – mācoties darīt svarīgāko]. Sanfrancisko: Jossey-Bass

de Graaf, G., van Hove, G. and Haveman, M., 2011. g. „More academics in regular schools? The effect of regular versus special school placement on academic skills in Dutch primary school students with Down syndrome” [Vairāk akadēmiķu parastās skolās? Ievietošanas parastā skolā ietekmes uz Nīderlandes sākumskolas skolēnu ar Dauna sindromu akadēmiskajām prasmēm salīdzinājums ar ievietošanu speciālā skolā] *Journal of International Disability Research*, 2011.g. decembris, 57(1), 21–38. doi: 10.1111/j.1365-2788.2011.01512.x

Hargreaves, A. un Shirley, D., 2009. g. *The Fourth Way – The inspiring future for educational change* [Ceturtais veids – iedvesmojoša nākotne izmaiņām izglītībā]. Kopīga publikācija ar Ontario Direktoru padomi un Nacionālo personāla attīstības padomi. Tausendouksa, Kalifornija: Corwin Press

Kalambouka, A., Farrell, P., Dyson, A. un Kaplan, I., 2005. g. *The impact of population inclusivity in schools on student outcomes* [Iedzīvotāju iekļaušanas skolās ietekme uz studentu rezultātiem]. Research Evidence in Education Library. Londona: EPPI centrs, Sociālo zinātņu pētniecības vienība, Izglītības institūts, Londonas Universitāte

Kyriazopoulou, M. un Weber, H. (redaktori), 2009. g. *Development of a set of indicators – for inclusive education in Europe* [Indikatoru izstrādāšana – iekļaujošai izglītībai Eiropā]. Odense, Dānija: Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra.

http://www.european-agency.org/sites/default/files/development-of-a-set-of-indicators-for-inclusive-education-in-europe_indicators-LV.pdf (pēdējo reizi skatīts: 2014. gada jūlijā)

MacArthur, J., 2009. g. *Learning Better Together: Working towards inclusive education in New Zealand schools* [Mācīties labāk, to darot kopā. Virzoties uz iekļaujošu izglītību Jaunzēlandes skolās]. Vellingtona: IHC

MacArthur, J., Kelly, B., Sharp, S. un Gaffney, M., 2005. g. *Participation or exclusion? Disabled children's experiences of life at school* [Līdzdalība vai atstumtība? Bērnu ar invaliditāti pieredze no skolas dzīves]. Bērnu jautājumu konferencē prezentētais materiāls, Dunedina, Jaunzēlande, 2005. gada jūlijs

Menter, I., Hulme, M., Elliott, D. un Lewin, J., 2010. g. *Literature Review on Teacher Education in the 21st Century* [Literatūras pārskats par skolotāju izglītību 21. gadsimtā]. Skotijas valdības sociālais pētījums. Edinburga: Skotijas valdība

Pasaules Veselības organizācija/Pasaules Banka, 2011. g. *Pasaules ziņojums par invaliditāti*. Ženēva: PVO preses nams.

http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/en/index.html (pēdējo reizi skatīts: 2014. gada jūlijā)

Redley, M., 2009. g. „Understanding the social exclusion and stalled welfare of citizens with learning disabilities” [Iedzīvotāju ar mācīšanās traucējumiem sociālās atstumtības un ierobežotās labklājības izprašana] *Disability & Society*, 24(4), 489.–501. lpp.

Watkins, A. (redaktore), 2007. g. *Mācību sasniegumu vērtēšana iekļaujošā mācību vidē. Galvenie politikas un prakses jautājumi*. Odense, Dānija: Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra. <http://www.european-agency.org/publications/ereports/assessment-in-inclusive-settings-key-issues-for-policy-and-practice/assessment-in-inclusive-settings-key-issues-for-policy-and-practice> (pēdējo reizi skatīts: 2014. gada jūlijā)

Wilkinson, R. un Pickett, K., 2010. g. *The Spirit Level: Why Equality is Better for Everyone* [Garīgais līmenis. Kādēļ vienlīdzība ir labāka visiem?]. Londona: Penguin

Willms, J.D., 2006. g. *Learning divides: Ten policy questions about the performance and equity of schools and schooling systems* [Mācīšanās robežas. Desmit politikas jautājumi par skolu un skolu sistēmu rezultativitāti un taisnīgumu]. Monreāla: UNESCO Statistikas institūts

LV

Sekretariāts:

Østre Stationsvej 33
DK-5000
Odense C
Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Briseles birojs:

Rue Montoyer 21
BE-1000
Brussels
Belgium
Tel: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org

